

Науково-теоретичний альманах «Грані»
Scientific-theoretical almanac «Grani»

«Grani». 2016. 140(12), 93-99.
doi:10.15421/1716146
www.grani.org.ua

УДК 930.2:[351.078:621.397](47+57) «199/20»

Інформаційна безпека на пострадянському просторі: системно-історичний аналіз

О.Л. Гапеева¹

Історіографічний аналіз наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних учених дозволяє зробити висновок, що проблематика дотримання вимог інформаційної безпеки після розпаду СРСР є предметом досліджень політологів, соціологів, правознавців та фахівців у галузі інформаційних технологій, проте в історичному аспекті розглядається вперше.

З'ясовано хронологію прийняття основних нормативно-правових документів щодо інформаційної безпеки на пострадянському просторі та систематизовано її по окремих напрямках. Виявлено зміст основних заходів щодо впровадження законодавчих актів, прийнятих керівними органами СНД щодо інформаційної безпеки у державах-учасниках СНД та розглянуто особливості забезпечення інформаційної безпеки у країнах-учасниках етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі. Охарактеризовано основні нормативно-правові документи з питань інформаційної безпеки в країнах-членах СНД. Встановлено, що, незважаючи на існування інформаційних загроз Україні, керівництвом держави не було вжито заходів щодо запобігання інформаційній агресії з боку Російської Федерації. Визначено недосконалість нормативно-правової бази СНД щодо інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна експансія; інформаційний обмін; інформаційне забезпечення; інформаційна загроза

Information security in the post-Soviet space: a systematic historical analysis

O.L. Gapeyeva²

The history reveals powerful informational campaigns between the Republic of Armenia and the Azerbaijani Republic, the Republic of Moldova and the Transnistrian Moldavian Republic, the informational wars between Russia and Georgia during the Russian-Georgian war of 2008, and, finally, target-driven activities of the Russian Federation in the information space of independent Ukraine. In this regard, the urgent issue today is to ensure the security of information – security of state information resources, protection of vital interests of a citizen and society in the information sphere. Information security is also a component of the state national security.

Analysis of scientific views on issues of information security in the post-Soviet space is the subject of scientific researches of local and foreign specialists.

Available scientific works of Ukrainian, Russian, Armenian, Azerbaijani, and Moldovan scientists are divided into 5 semantic groups: a research synthesis of the social, philosophical, political and psychological aspects of information security; a study of the status of information security in the common information space of CIS member states; a study that deals with an impact of media and role of «public diplomacy» on the issue of information security; research relating to issues of information security of the Russian Federation in the modern geopolitical realities; research of Ukrainian researchers on information security and information warfare against Ukraine.

The aim of the study is to analyze the main measures for ensuring information security in post-Soviet space, particularly, in the space of CIS member states.

After the formation of CIS, a number of documents in the field of information security have been adopted, but the legal framework remains inadequate and requires revision.

The documents did not include the issues of information and psychological impact on the population, as well as the preparation and conduction of information warfare. Thus, the most pressing issue in the field of information security has been outside the sphere of legal and regulatory framework for many years. In addition, the former Soviet Union created TLB, which also pays attention to the improvement of legislation in the sphere of information security.

Each member country of CIS and CSTO has adopted a number of documents in this area.

Keywords: information expansion; information exchange; information security; information threat

¹ Кандидат історичних наук, докторант; Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного, 79012, Львів, вул. Героїв Майдану, 32

² PhD in history, doctoral candidate; Hetman Petro Sahaidachnyi national army academy; 32, Heroes of Maidan Str., Lviv, 79012, Ukraine

³ Кандидат исторических наук, докторант; Национальная академия сухопутных войск им. гетмана Петра Сагайдачного, 79012, Львов, ул. Героев Майдана, 32
E-mail: o.gapeyeva@gmail.com

Информационная безопасность на постсоветском пространстве: системно-исторический анализ

О.Л. Гапеева³

Историографический анализ научных исследований отечественных и зарубежных ученых позволяет сделать вывод, что проблематика информационной безопасности после распада СССР является предметом исследований политологов, социологов, правоведов и специалистов в области информационных технологий, однако в историческом аспекте рассматривается впервые.

Автором уточнено хронологию принятия основных нормативно-правовых документов по информационной безопасности на постсоветском пространстве, систематизировано ее по отдельным направлениям. Выявлено содержание основных мероприятий по внедрению законодательных актов, принятых руководящими органами СНГ по информационной безопасности в государствах-участниках СНГ и рассмотрены особенности обеспечения информационной безопасности в странах-участниках этнополитических конфликтов на постсоветском пространстве. Охарактеризованы основные нормативно-правовые документы по вопросам информационной безопасности в странах-членах СНГ. Установлено, что, несмотря на существование информационных угроз Украине, руководством государства не были приняты меры для предотвращения информационной агрессии со стороны Российской Федерации. Определено несовершенство нормативно-правовой базы СНГ по информационной безопасности.

Ключевые слова: информационная экспансия; информационный обмен; информационное обеспечение; информационная угроза

Peer-reviewed, approved and placed: 10.11.2016.

Постановка проблеми. Внаслідок низки етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі утворились незвані держави: Придністровська Молдавська Республіка, Нагірно-Карабахська Республіка, Абхазія та Південна Осетія, існування яких було й залишається сферою наукових пошуків сучасних дослідників. Проте поза увагою наукової спільноти тривалий час залишалось одне з актуальних питань сьогодення – інформаційне протистояння між республіками колишнього СРСР. Цілеспрямований інформаційний пресинг, спрямований, передусім, на досягнення переваги в інформаційному просторі, викривлення історичних подій; дезінформація та пропаганда, а також маніпуляція історичною свідомістю населення перетворились на складову міждержавних політичних відносин.

Історії відомі інформаційні війни між Республікою Вірменія та Азербайджанською Республікою, Республікою Молдова та Придністровською Молдавською Республікою, Російською Федерацією (далі – РФ) та Грузією в період російсько-грузинської війни 2008 р. та, зрештою, пропагандистські кампанії РФ в інформаційному просторі незалежної України. У цьому зв'язку актуальним питанням сьогодення стало забезпечення інформаційної безпеки – складової національної безпеки держави, спрямованої на збереження інформаційних ресурсів, захищеність життєво важливих інтересів громадянина й суспільства в інформаційній сфері.

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, серед актуальних загроз національній безпеці України визначає в т.ч. інформаційно-психологічну війну, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації викривленої інформаційної картини світу. Саме тому одним із пріоритетів інформаційної безпеки в сучасних умовах є протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю,

захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства [32].

На підставі вищевикладеного, вважаємо за необхідне провести системно-історичний аналіз основних заходів щодо гарантування інформаційної безпеки (далі – ІБ) на пострадянському просторі. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1991 по 2016 рр.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика інформаційної безпеки на пострадянському просторі залишається актуальним та маловивченим питанням сьогодення, оскільки перебуває на перетині технічних, політичних, соціальних, філософських, правничих і військових наук. Науковий доробок українських та закордонних учених з цього питання ми пропонуємо систематизувати за змістовним принципом, а саме:

1) дослідження узагальнювального характеру щодо соціальних, філософських, політичних та психологічних аспектів інформаційної безпеки.

До зазначеної групи джерел належать праці [4;6;7;12;14;15;16;19;20;24], в яких розглядаються, переважно, методологічні засади дослідження інформаційної безпеки; виокремлюються соціальна, політична та філософська складові цього поняття. Окремо слід зупинитись на монографії В.Є. Макарова [19], в якій автором запропоновано новітній підхід щодо впливу сучасних соціальних та політичних складових на забезпечення інформаційної безпеки та розглянуто сучасні технології інформаційного впливу в соціальних мережах;

2) дослідження, в яких міститься аналіз стану інформаційної безпеки у спільному інформаційному просторі держав-учасниць СНД. Цю групу джерел складають наукові студії [1;8;9;26;29;34;35]. Цікавими для нашого дослідження є напрацювання відомого експерта з питань інформаційної безпеки Республіки Вірменія С. Мартиросяна, в якому автором структуровано виклики й загрози інформаційній безпеці

Вірменії та розроблено класифікацію ресурсів, необхідних країні для результативної протидії інформаційним операціям [23];

3) дослідження, в яких розглядається вплив засобів масової інформації та роль «народної дипломатії» у питаннях інформаційної безпеки. Зокрема, це наукові праці А. Маркова [21] та Д. Рогозіна [32].

4) дослідження, присвячені питанням інформаційної безпеки Російської Федерації у різноманітних аспектах [10;13;21;22;37].

5) наукові студії українських вчених щодо інформаційної безпеки та інформаційної війни проти України [11;17;18;23].

Узагальнено, що джерельна база за тематикою нашого дослідження є достатньо репрезентативною та охоплює різноманітні складові забезпечення інформаційної безпеки на пострадянському просторі. Проте в історичному аспекті ця проблематика розглядається вперше. У наших попередніх студіях було проаналізовано зміст інформаційно-пропагандистських кампаній під час вірмено-азербайджанського збройного протистояння; діяльність російських масмедіа в інформаційному просторі Республіки Молдова та інформаційні кампанії РФ проти суверенної України на Кримському півострові протягом 1993-2014 рр.

Мета дослідження – аналіз основних заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки на пострадянському просторі, зокрема у державах-учасниках Союзу Незалежних Держав (далі – СНД) та державах-учасниках Організації договору про колективну безпеку (далі – ОДКБ).

Виклад основного матеріалу. У Радянському Союзі питання інформаційної безпеки та захищеності інформаційного простору було покладено на Державну комісію СРСР з питань протидії іноземним технічним розвідкам, створену відповідно до Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР № 903-303 від 18 грудня 1973 р. За період існування Комісії було створено потужну систему органів захисту інформації та забезпечення ІБ.

8 грудня 1991 р. Головою Верховної Ради Білорусі, президентами України та Російської Федерації було підписано Угоду про створення СНД. 21 грудня 1991 р. голови одинадцяти незалежних держав-колишніх республік СРСР підписали Протокол про утворення СНД та прийняли Алма-Атинську Декларацію. Грузія приєдналась до СНД двома роками пізніше та остаточно вийшла зі складу Співдружності у 2010 через російсько-грузинську війну 2008 р.

22 січня 1993 р. Радою голів держав було прийнято Статут СНД, який є чинним у теперішній час. Україна має статус держави-засновника СНД, проте Статут СНД не підписала. Згідно з Угодою та Статутом метою Співдружності стали розвиток рівноправного і взаємовигідного співробітництва у багатьох галузях, сприяння широкому інформаційному обміну й дотримання взаємних зобов'язань.

Після підписання низки установчих документів СНД нормативно-правова діяльність в інформаційній сфері здійснювалась за трьома визначеними напряма-

ми: створення загального інформаційного простору СНД, формування системи інформаційної безпеки (зокрема, інформаційної безпеки у військовій сфері) та регулювання міжнародного обміну інформацією. 15 травня 1992 р. державами-учасниками СНД було підписано Угоду «Про інформаційне забезпечення системи управління і захист секретів Об'єднаних збройних сил СНД і збройних сил держав-учасниць СНД», а також документи щодо організації інформаційної взаємодії в Об'єднаних збройних силах СНД (перехідна структура, створена з метою збереження єдиної системи управління військами та реформування Збройних Сил колишнього СРСР) [8].

Лише 18 жовтня 1996 р., майже через п'ять років після заснування Співдружності, була прийнята Концепція формування інформаційного простору СНД. У ній, зокрема, було визначено завдання щодо забезпечення кожною з держав-учасниць Співдружності власної інформаційної безпеки та, відповідно, захист інформаційного суверенітету. З цією метою держави-учасниці зобов'язувались проводити своєчасний моніторинг загроз в інформаційній сфері та вдосконалювати інформаційну політику [8]. На превеликий жаль у тодішній редакції Концепції не було відображено питання підготовки й проведення інформаційних війн та інформаційно-психологічних операцій. Таким чином, одне з головних питань у сфері інформаційної безпеки на багато років опинилось поза сферою правового врегулювання [8].

Рішенням Ради голів урядів СНД від 25 листопада 1998 р. був затверджений Перспективний план підготовки документів і заходів з реалізації Концепції формування інформаційного простору СНД, а у наступному 1999 р., на підставі Рішення про Програму розвитку військового співробітництва держав-учасниць СНД до 2001 р., було затверджено Концепцію інформаційної безпеки держав-учасниць СНД у військовій сфері, яку підписали Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизська Республіка, Російська Федерація та Республіка Таджикистан, тобто держави-учасниці ОДКБ.

За Концепцією, джерелами загроз інформаційної безпеки у військовій сфері визначалися: державна політика зарубіжних країн, спрямована на моніторинг політичних, економічних, військових, екологічних та інших процесів з метою отримання односторонніх переваг; відсутність єдиної політики, інфраструктури та необхідної нормативно-правової бази в інформаційній сфері [8].

У 2005 р. на двадцять шостому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД вперше було прийнято Модельний закон про інформатизацію, інформацію та захист інформації. 10 жовтня 2008 р. у м.Бішкек Рішенням Ради голів держав СНД було затверджено Концепцію співробітництва держав-учасниць СНД у сфері гарантування інформаційної безпеки одночасно з Комплексним планом заходів щодо її реалізації на період 2008-2010 рр. Зазначені документи підписали тільки держави-учасниці ОДКБ.

За Концепцією, загрозами інформаційній безпеці

визначено «проведення третіми країнами в інформаційному просторі заходів, спрямованих на дестабілізацію соціально-політичної обстановки в державах-учасниках СНД; діяльність організованих злочинних груп і співтовариств, у тому числі екстремістської і терористичної спрямованості, в інформаційній сфері СНД». (<http://www.e-cis.info/page.php?id=20229>). До 2009 р. планувалось розробити проект Угоди про співробітництво держав-учасниць СНД в галузі забезпечення інформаційної безпеки.

Наступними документами у сфері інформаційної безпеки держав-учасниць Співдружності стали Стратегія співробітництва держав-учасників СНД щодо побудови та розвитку інформаційного суспільства, затверджена 28 вересня 2012 р. та План дій щодо її реалізації на період до 2015 року, а також Модельний інформаційний кодекс для країн-учасників СНД. Їхню розробку здійснювала базова організація держав-учасниць СНД з методичного та організаційно-технічного забезпечення робіт у галузі інформаційної безпеки та підготовки фахівців у цій сфері. Рішенням Ради голів урядів СНД від 30 травня 2012 р. статус Базової організації було надано федеральному державному унітарному підприємству «Всеросійський науково-дослідний інститут проблем обчислювальної техніки та інформатизації».

20 листопада 2013 р. у м. Санкт-Петербурзі було підписано Угоду про співробітництво держав-учасниць СНД у галузі забезпечення інформаційної безпеки. Традиційно її підписали держави-учасниці ОДКБ. Правознавці відзначають, що проблема інформаційної безпеки держав-учасниць СНД має комплексний характер. Її вирішення пов'язане з необхідністю узгодження законодавчих, організаційних заходів, подальшим об'єднанням науково-технічного і економічного потенціалу зацікавлених держав-учасниць СНД, «...використанням наявних в їх арсеналі та розробкою нових найбільш ефективних підходів, способів і засобів захисту інформації» [1;2].

Також слід зупинитись на Рішенні Ради колективної безпеки ОДКБ від 5 вересня 2008 р., згідно з яким було затверджено Програму спільних дій щодо формування системи інформаційної безпеки держав-членів ОДКБ до 2012 р. Програмою, зокрема, передбачено формування єдиного понятійного апарату та нормативно-правової бази щодо ІБ, спільну протидію загрозам у сфері ІБ; створення системи ІБ держав-членів ОДКБ. До складу консультативних та виконавчих органів ОДКБ входить робоча група з інформаційної безпеки [9].

Зауважимо, що Україна не приєдналась до Концепції формування інформаційного простору СНД та не підписала Концепцію інформаційної безпеки держав-учасниць СНД.

Цікавим для нашого дослідження є виступ Президента України В.А. Ющенка на засіданні Ради безпеки і оборони України від 21 березня 2008 р. Зокрема, Президент наголошував, що «... найбільша загроза національній безпеці – інформаційна експансія іноземних держав на телебаченні, друкованих засобах інформації, інтернет-виданнях, завдяки цьо-

му в інформаційному просторі України проводяться інформаційно-психологічні кампанії з тих чи інших питань для того, щоб дезінформувати суспільство або не повністю його інформувати, або проводити кампанії не в інтересах нашої країни»[30]. Він також зауважив, що «...практично повністю окуповані російськими ЗМІ Крим, східні області України»[30].

Відповідно до Рішення РНБО України від 23 квітня 2008 р. № 377/2008 Кабінету Міністрів України було доручено затвердити Доктрину інформаційної безпеки України, Державну програму формування позитивного іміджу України та перелік заходів щодо розширення фінансової підтримки культурно-інформаційних центрів при дипломатичних установах України, передбачити розширення таких центрів (Рішення скасовано на підставі рішення РНБО України п0008525-14 від 28 квітня 2014 р.). Указом Президента України від 8 липня 2009 р. №514/2009 було затверджено Доктрину інформаційної безпеки України (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента України №504/2014 від 06 червня 2014 р.).

Попри існування законодавчої бази з питань інформаційної безпеки, РФ в українському інформаційному просторі були розгорнуті потужні інформаційно-пропагандистські кампанії з метою фальсифікації історичних фактів, ревізії історичних подій, формування негативної думки про керівництво і політичну еліту України, дискредитації української армії, країн-членів НАТО, усіякйї перешкоді підвищенню бойової підготовки українських військовиків. Дії українських мас-медіа у відповідь інформаційній агресії «східного сусіда» були невпевненими й нерішучими.

Аналіз законодавства з питань інформаційної безпеки держав-учасниць СНД та держав-учасниць ОДКБ дозволяє зробити висновок, що відповідні нормативно-правові документи у цій сфері відпрацьовані у РФ (Доктрина інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента РФ 5 грудня 2016 р.); Республіці Білорусь (Концепція інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента РБ 9 листопада 2010 р.); Республіці Молдова (Концепція інформаційної безпеки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів 6 жовтня 2016 р.); Республіці Казахстан (Концепція інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента РК від 14 листопада 2011 р.); Республіці Вірменія (Концепція інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента РА від 26 червня 2009 р.); Азербайджанській Республіці (Концепція національної безпеки, затверджена Указом Президента АР 24 травня 2007 р.); Республіці Таджикистан (Концепція інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента РТ 7 листопада 2003 р.).

Висновки. Після розформування відповідних структур колишнього СРСР щодо захисту інформації, проблематика інформаційної безпеки набула актуальності у новоствореній міжнародній організації – СНД і передусім у військовій сфері. Це пояснюється існуванням перехідної структури – Об'єднаних збройних сил СНД, на яку покладались завдання збереження єдиної системи управління військами та реформу-

вання ЗС колишнього СРСР. Саме у військовій галузі співпраці держав-учасниць СНД було прийнято найбільшу кількість нормативно-правових документів, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки та міждержавним інформаційним обміном. Проте розробка й прийняття інших законодавчих актів щодо формування інформаційного простору та забезпечен-

ня інформаційної безпеки, фактично, здійснювались із значним запізненням, а їхній зміст не відповідав геополітичній ситуації на пострадянському просторі у певний період часу. Поза сферою нормативно-правового врегулювання залишилось й питання проведення інформаційно-психологічних операцій та інформаційних кампаній.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Агапов П.В., Ефремова М.А. Международно-правовые аспекты обеспечения информационной безопасности участников Содружества независимых государств [Электронный ресурс] / П.В. Агапов, М.А. Ефремова. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodno-pravovye-osnovy-obespecheniya-informatsionnoy-bezopasnosti-uchastnikov-sodruzhestva-nezavisimyh-gosudarstv>.
2. Беликов А.С. К вопросу законодательного обеспечения информационной безопасности Украины [Электронный ресурс] / А.С. Беликов. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-zakonodatelnogo-obespecheniya-informatsionnoy-bezopasnosti-ukrainy>.
3. Болотов К.И., Семашко А.В., Гуменникова А.В., Фомина Н.В. Философские аспекты проблемы информационной безопасности [Электронный ресурс] / К.И. Болотов, А.В. Семашко, А.В. Гуменникова, Н.В. Фомина. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx836Be7>.
4. Букреев И.Н. Социальные аспекты информационной безопасности [Электронный ресурс] / И.Н. Букреев. – Режим доступа до ресурсу: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/701a67249b9d9a85c3256968001d39a3>.
5. Васильева М.М. Информационная безопасность России в условиях глобализации [Электронный ресурс] / М.М. Васильева. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx8SnZly>.
6. Войскунский А.Е. Информационная безопасность: психологические аспекты [Электронный ресурс] / А.Е. Войскунский. – Режим доступа до ресурсу <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7QLabS>
7. Волошина Н.М. Поняття безпека інформації та інформаційна безпека у сучасному науковому просторі / Н.М. Волошина // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки і оборони. – №2. – 2010. – С. 54-56.
8. Вопросы информационной безопасности и СНГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://lawbook.online/pravovoe-regulirovanie-mejdunarodnoe/voprosy-informatsionnoy-bezopasnosti-15115.html>.
9. Вус М.А., Кучерявый М.М., Макаров О.С., Перекопский Г.И. О совершенствовании системы информационной безопасности в ОДКБ [Электронный ресурс] / М.А. Вус, М.М. Кучерявый, О.С. Макаров, Г.И. Перекопский – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx2CRyAE>.
10. Гайдарева И.Н. Правовое обеспечение информационной безопасности в России [Электронный ресурс] / И. Гайдарева // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/pravovoe-obespechenie-informatsionnoy-bezopasnosti-v-rossii>.
11. Галушко С. Інформаційна безпека України [Електронний ресурс] / С. Галушко. — Режим доступу : utv.tv/telezogrami/utv/euroukraina/item/21953.html. 15.
12. Головин Ю.А., Орлов А.Н. Возрастание роли СМИ в обеспечении информационной безопасности [Электронный ресурс] / Ю. Головин Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx8DvM5F>.
13. Грачев С.И., Герасин О.Н., Колобов А.О., Ливерко М.И. Проблемные аспекты в информационной политике и информационной безопасности России [Электронный ресурс] / С.И. Грачев. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemnye-aspekty-v-informatsionnoy-politike-i-informatsionnoy-bezopasnosti-rossii>.
14. Дементьев С.А. К вопросу о методологических основаниях исследования информационной безопасности [Электронный ресурс] / С. Дементьев. – Режим доступа до ресурсу <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7H4gEq>.
15. Жук Е. И. Концептуальные основы информационной безопасности [Электронный ресурс] / Е.И. Жук. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx2LDbXC>
16. Журавлев М.С. Философия информационной безопасности [Електронний ресурс] / М.С. Журавлев. – Режим доступа до ресурсу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=22297037>.
17. Інформаційна безпека держави у контексті протидії інформаційним війнам: Навчальний посібник // За заг. ред. В.Б. Толубка. – К.: НАОУ, 2004. – 315 с.
18. Ліпкан В.А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції навч. посіб. / В. А. Ліпкан, Ю. С. Максименко, В. М. Желіховський. - К. : КНТ, 2006. - С. 16, 17.
19. Макаров В.Е. Политические и социальные аспекты информационной безопасности / В.Е. Макаров. - Таганрог, 2015. - 349 с.
20. Манжуева О.М. Философские основания глобальной информационной безопасности [Электронный ресурс] / О.М. Манжуева. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx8YUTg5>.
21. Марков А.А. Анализ современного российского медиа-рынка как объекта информационной безопасности [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-sovremennogo-rossiyskogo-media-rynka-kak-obekta-informatsionnoy-bezopasnosti>.
22. Маруев А.Ю. Информационная безопасность России и основы организации информационного противоборства [Электронный ресурс] / А.Ю. Маруев. – Режим доступа до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7YBM00>.
23. Мартиросян С. Некоторые вопросы информационной безопасности Республики Армения [Электронный ресурс] / С. Мартиросян. – Режим доступа до ресурсу: www.noravank.am/upload/pdf/274_ru.pdf.
24. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України: Виклики та Загрози [Електронний ресурс] / Ф. Медвідь. — Режим доступу : <http://nato.ru.if.ua/journal/2009-2-28.pdf>.

25. Морозов О. Л. Інформаційна безпека в умовах сучасного стану і перспектив розвитку державності [Електронний ресурс]/ О.Л. Морозов. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.viche.info/journal/598>.
26. Мусаев А. А. Роль «Стратегии сотрудничества стран-участников СНГ в сфере информатизации» в формировании информационного общества [Електронний ресурс]/ А.А. Мусаев. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-strategii-sotrudnichestva-gosudarstv-uchastnikov-sng-v-sfere-informatizatsii-v-formirovanii-informatsionnogo-obshchestva-1991-2008#ixzz4RxpMwTz>.
27. Мусаев А.А. Информационная безопасность на пространстве Содружества независимых государств [Електронний ресурс]/ А.А. Мусаев. – Режим доступу до ресурсу: <http://naukarus.com/informatsionnaya-bezopasnost-na-prostranstve-sodruzhestva-nezavisimyh-gosudarstv>.
28. Нікішина Я. Інформаційне забезпечення політики європейської інтеграції України / Я. Нікішина // Вироблення державної політики. Аналітичні записки - К. : ІС, 2003. – С. 237.
29. Полякова Т. А. Правовое обеспечение информационной безопасности при построении информационного общества : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юр. наук : спец. 12.00.14 «Административное право ; Финансовое право ; Информационное право» / Полякова Т. А. – Москва, 2008. – 38 с.
30. Президент України застерігає: інформаційна експансія іноземних держав є найбільшою загрозою національній безпеці України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.radiosvoboda.org/a/1113131.html>.
31. Редин В. В., Богачев В. Я. Информационная безопасность как составная часть национальной безопасности Российской Федерации [Електронний ресурс]/ В.В. Редин, В.Я. Богачев. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7nEEjX>.
32. Рогозин А.Д. «Общественная дипломатия» НАТО: информационная безопасность России [Електронний ресурс]/ А.Д. Рогозин. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/obschestvennaya-diplomatiya-nato-informatsionnaya-bezopasnost-rossii>.
33. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
34. Тертегян Г. Вопросы организации армянства и информационной безопасности [Електронний ресурс] / Г. Тертегян. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7H4rEq>.
35. Уалиханов Д. Международный аспект информационной безопасности в контексте официальных документов Казахстана [Електронний ресурс] / Д. Уалиханов. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.casfactor.com/ru/int/100.html>.
36. Фалеев М.И., Черных Г.С. Угрозы национальной безопасности государства в информационной сфере и задачи МЧС России в этой сфере деятельности [Електронний ресурс]/ М.И. Фалеев, Г.С. Черных. – Режим доступу до ресурсу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=21490599>.
37. Хилько Б. В. Геополитические вызовы и информационная безопасность России [Електронний ресурс]/ Б.В. Хилько. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx2TPXEE>.

REFERENCES:

1. Agapov, P.V., Efremova, M.A., 2015. Obespecheniye mejdunarodno-pravovih osnov informacionnoy bezopactnoy učastnikov sodruzhestva nezavisimih gosudarstv [The maintenance of international legal bases for ensuring informational security of the CIS member states]. Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/mezdunarodno-pravovye-osnovy-obespecheniya-informatsionnoy-bezopasnosti-uchastnikov-sodruzhestva-nezavisimyh-gosudarstv> (in Russian).
2. Belikov, A.S., 2010. K voprosy zakonodatelnogo obespecheniya informacionnoi bezopasnosti Ykraini [To the question of legislative support of Ukrainian information security]. Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-zakonodatelnogo-obespecheniya-ormatsionnoy-bezopasnosti-ukrainy>. (in Russian).
3. Bolotov, K.I., Semashko, A.V., Gymennikova, A.V., Fomina, N.V., 2012. Filosofskie aspekti problemi informacionnoi bezopasnosti [Philosophical aspects of the issue of informational security] (in Russian) Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx836Be7>
4. Bukreev, I.N., 1997. Social'nye aspekti informacionnoj bezopasnosti [Social aspects of informational security]. Access: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/701a67249b9d9a85c3256968001d39a3>. (in Russian)
5. Vasil'eva, M.M., 2010. Informacionnaya bezopasnost' Rossii v usloviyah globalizacii [Russia's Informational security in conditions of globalization]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx8SnZly>. (in Russian).
6. Voiskynskii, A.E., 2010. Informacionnaya bezopasnost': psihologicheskie aspekti [Informational security: psychological aspects]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7QLabS>. (in Russian).
7. Voloshina, N.M., 2010. Ponyattya bezpeka informacii ta informaciina bezpeka y sychasnomy naykovomy prostori [The concept of the safetiness of information and informational security in the modern scientific space] Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi u sferi bezpeky i oborony [Modern information technologies in the sphere of security and defense]. No. 2. 2010. P. 54-56. (in Russian).
8. Voprosy informacionnoj bezopasnosti i SNG, 2009. [Information security issues and the CIS]. Access: <http://lawbook.online/pravovoe-regulirovanie-mejdunarodnoe/voprosyi-informatsionnoy-bezopasnosti-15115.html>. (in Russian).
9. Vus, M.A., Kucheryavyy, M.M., Makarov, O.S., Perekopskiy, G.I., 2014. O sovrshenstvovanii sistemyi informatsionnoy bezopasnosti v ODKB [On the improvement of the system of information security in the CSTO. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx2CRYaE>. (in Russian).
10. Gajdareva, I.N., 2009. Pravovoe obespechenie informacionnoj bezopasnosti v Rossii. [Law ensuring of the informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/pravovoe-obespechenie-informatsionnoy-bezopasnosti-v-rossii> (in Russian).
11. Galushko, S., 2009. Informatsiyna bezpeka Ukrainy [Informational security of Ukraine]. Access : <http://utz.tv/telezpogrami/utz/euroukraina/item/21953.html>. 15. (in Ukrainian).
12. Golovin, U.A., Orlov, A.N., 2013. Vozrastanie roli SMI v obespechenii informacionnoi bezopasnosti [The increasing role of the media in providing of the informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx8DvM5F>. (in Russian)
13. Grachev, S.I., Gerasin, O.N., Kolobov, A.O., Liverko, M.I., 2012. Problemnye aspekti v informatsionnoy politike i informatsionnoy bezopasnosti Rossii [Problematic aspects in informational policy and informational security of Russia]. Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemnye-aspekti-v-informatsionnoy-politike-i-informatsionnoy-bezopasnosti-rossii>. (in Russian).

14. Dement'ev, S.A., 2015. K voprosu o metodologicheskikh osnovaniyakh issledovaniya informatsionnoy bezopasnosti [To the question of the methodological grounds of researches of the informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7H4rEq>. (in Russian).
15. Zhuk, E. I., 2010. Kontseptualnyie osnovyi informatsionnoy bezopasnosti [Conceptual foundations of the informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx2LDbXC>. (in Russian).
16. Zuravlev, M. S., 2014. Filosofiya informacionnoi bezopasnosti [The informational security's philosophy]. Access: <http://elibrary.ru/item.asp?id=22297037>. (in Russian).
17. Informatsiyna bezpeka derzhavy u konteksti protydyiyi informatsiynym viynam [Informational security of the state in the context of the informational warfares' combating] K., 2004. (in Ukrainian).
18. Lipkan, V. A. Informaciina bezpeka Ykraïni v umovah evrointegracii [Ukrainian informational security in conditions of euro-integration], 2006, KNT, K. 2006. (in Ukrainian).
19. Makarov, V.E., 2015. Politicheskije i social'nye aspekty informacionnoj bezopasnosti [Political and social aspects of the informational security] (in Russian), Taganrog.
20. Manjueva, O., 2010. Filosofskie osnovaniya globalnoi informacionnoi bezopasnosti [Philosophical grounds of global informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx8YUTg5>. (in Russian).
21. Markov, A.A., 2011. Analiz sovremenogo rossiiskogo media-rinka kak objekta informacionnoi bezopasnosti [Analysis of contemporary Russian media market being an object of the informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-sovremenogo-rossijskogo-media-rynka-kak-obekta-informatsionnoy-bezopasnosti>. (in Russian).
22. Maryev, A.U., 2010. Informacionnaya bezopasnost' Rossii i osnovi organizacii informacionnogo protivoborstva [Informational security of Russia and bases of the formation of informational confrontation]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7YBM00>. (in Russian).
23. Martirosjan, S., 2009. Nekotorye voprosy informacionnoj bezopasnosti Respubliki Armenija [Some issues of informational security of the Republic of Armenia]. Access: www.noravank.am/upload/pdf/274_ru.pdf. (in Russian).
24. Medvid', F., 2009. Informatsiyna bezpeka Ukrayiny: Vyklyky ta Zahrozy [Informational security of Ukraine]. Access: <http://nato.ru.if.ua/journal/2009-2-28.pdf>. (in Ukrainian).
25. Morozov, O.L., 2007. Informaciina bezpeka v ymovah sychasnogo stany i perspektiv rozvitky derjavnosti [Informational security in the conditions of modern situation and prospects of state's development]. Access: <http://www.viche.info/journal/598/>. (in Russian).
26. Musaev, A., 2011. Rol' «Strategii sotrudnichestva gosudarsv-uchastnikov SNG v sfere informatizacii» v formirovanii informacionnogo obshestva (1991-2008). [The role of the cooperational strategy of the CIS states-participants in the formation of the informational society]. Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-strategii-sotrudnichestva-gosudarstv-uchastnikov-sng-v-sfere-informatizatsii-v-formirovanii-informatsionnogo-obschestva-1991-2008#ixzz4RxkpMwTz>. (in Russian).
27. Musaev, A., 2011. Informatsionnaya bezopasnost na prostranstve Sodruzhestva nezavisimyh gosudarstv [Informational security in the CIS]. Access: <http://naukarus.com/informatsionnaya-bezopasnost-na-prostranstve-sodruzhestva-nezavisimyh-gosudarstvlya-perekladu>. (in Russian).
28. Nikishyna, Y., 2003. Informatsiynye zabezpechennya polityky yevropeys'koyi intehratsiyi Ukrayiny [Informational support of Ukraine's European integration]. Vyroblyennya derzhavnoyi polityky. Analitichni zapysky [Public policy. Analytical notes]. K., p. 237. (in Ukrainian).
29. Polyakova, T. A., 2008. Pravovoe obespechenie informacionnoi bezopasnosti pri postroenii informacionnogo obshestva v Rossii [Legal support of informational security during the process of development of the informational society in Russia]: avtoreferat dissertatsii na soiskanie ychenoi stepeni doktora uridicheskikh nauk. Special'nost 12.00.14 - Administrativnoe pravo; Finansovoe pravo; Informacionnoe pravo. M. 38 p. (in Russian).
30. Prezydent Ukrayiny zasterihaye: informatsiyna ekspansiya inozemnykh derzhav ye naybil'shoyu zahrozoyu natsional'niy bezpetsi Ukrayiny [The President of Ukraine warns: informational expansion of foreign States is the greatest threat to Ukraine's national security]. Access: <http://www.radiosvoboda.org/a/1113131.html> (In Ukrainian)
31. Redin, V., Bogachov, V., 2012. Informacionnaya bezopasnost kak sostavnaya chast nacionalnoi bezopasnosti Rossiiskoi Federacii [Informational security as an integral part of the national security of the Russian Federation]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx7nEEjX>. (in Russian).
32. Rogozin, A D., 2008. «Obshestvennaya diplomatiya» NATO: informacionnaya bezopasnost Rossii [NATO's «Public Diplomacy»: Russia's informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/obschestvennaya-diplomatiya-nato-informatsionnaya-bezopasnost-rossii>. (in Russian).
33. Rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 6 travnya 2015 r. «Pro stratehiyu natsional'noyi bezpeky Ukrayiny» [Decision of National Security and Defence Rada On the national security strategy of Ukraine, dated 06.05.2015]. Access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (in Ukrainian).
34. Terterian, G., 2008. Voprosy organizatsii Armyanstva i informatsionnoy bezopasnosti [The organization of the Armenian identity and informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx6y4WWf>. (in Russian).
35. Yalihanov, D., 2011. Mejdunarodnii aspekt informatsionnoy bezopastnosti v kontekste oficial'nuh dokumentov Kazahstana [The international aspect of the informational security in the context of the official documents of Kazakhstan]. Access: <http://www.casfactor.com/ru/int/100.html>. (in Russian).
36. Faleev, M. I., Chernyh, G.S., 2009. Ugrozi nacionalnoi bezopasnosti gosudarstva v informacionnoi sfere i zadachi MChS Rossii v etoi oblasti deyatelnosti [Threats to national security in the information sphere and tasks of Russian Defense Service in this sphere]. Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodno-pravovye-osnovy-obespecheniya-informatsionnoy-bezopasnosti-uchastnikov-sodruzhestva-nezavisimyh-gosudarstv>. (in Russian).
37. Hilko, B.V., 2011. Geopoliticheskie vyizovy i informatsionnaya bezopasnost Rossii [Geopolitical challenges and Russian informational security]. Access: <http://cyberleninka.ru/search#ixzz4Rx2TPXEE>. (in Russian).